

AKADEMİ
MECMÛASI

YIL: 25 EKİM 1996 SAYI: 4

KİLİKYA ERMENİ KRALLIĞI VE HAÇLILAR ÜZERİNE

Dr. Mehmet ERSAN(*)

Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti kurulmadan evvel, Doğu Anadolu'da yaşanan Ermenilerin büyük bölümü, bölgeyi Bizans sâhası içinde tutmak isteyen imparator II. Basileios (976-1025) ve halefleri tarafından göçe zorlanmışlardır. Bizans'ın tâkip ettiği bu siyâset neticesinde Ermeniler, başta Sivas ve Kayseri olmak üzere Anadolu'nun muhtelif şehir ve kasabalarına yerleşmeye mecbur edilmiştir.

Bizans yönetiminin Ermenileri göçe zorlamasından sonra, Kilikya, Ermeniler için önemli bir sığınak oldu. Kilikya'ya bilinen en erken Ermeni göçü, X. yüzyılın ilk çeyreğinde Sasun'dan kalkıp Kilikya'ya gelen 50 Ermeni asilzâdesinin hareketiyle başlamıştır⁽¹⁾. X. yüzyılın ikinci yarısında imparator N. Phocas tarafından Kilikya ve kuzey Suriye'nin yeniden ele geçirilmesinden sonra⁽²⁾, çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu hristiyan göçmenlerin, müslümanlardan boşaltılan kale ve kasabalara yerleştirilmesiyle devam etmiştir. Kilikya'ya ikinci büyük Ermeni göçü, Bizans tarafından doğu Anadolu'daki krallıkları ellerinden alınan Ermeni prenslerinin, gerek iç Anadolu ve gerekse Toroslar'daki şehir ve kalelere yerleştirmesiyle gerçekleşti⁽³⁾. Bölgeye gelen Ermeniler, Bizans tarafından kendilerine tâbi olmak kaydıyla Kilikya'daki şehir ve kalelere yönetici

(*) Yrd. Doç. Dr. Mehmet ERSAN, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesidir.

(1) Robert W. Edwards, *The Fortifications of Armenian Cilicia*, Washington 1987, s. 4; G. Dédéyan, "L'immigration arménienne en Cappadoce au XIe siècle", *Byzantion*, XLV (1975), s. 14 vd.

(2) Ernest Honigmann, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*, Türkçe terc. Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 92-93.

(3) Sirarpie Der Nersessian, *The Armenians*, London 1969, s. 44.

olarak tâyin edildiler.

Vasputrakan bölgesinde yaşayan Ardzruni sülâlesinden, ortodoks kilisesine bağlı Apıkarib adlı bir Ermeni prensi, 1042 yılında imparator Monomach'tan Tarsus şehri hâkimiyeti ile Kilikya vâililiğini almış, ayrıca Kars Bağratuni hânedanından II. Gagik, Kayseri civârında olduğu tahmin edilen Galonbağad ve diğer bazı Bizans şehirlerinin sâhibi olmuştur. Karabağ eyâletinin bir kısmına hâkim olan Oşin, Halgam ve Pazuni kardeşler, kendilerine tâbi olan Ermeni ileri gelenleriyle birlikte 1072 târihinde Kilikya'ya geçmiş ve Apıkarib'in tavassutu ile imparator Alexius Comnesus'tan Lampron kalesini Bizans'ın vasali olmak kaydıyla almıştır. Apıkarip, imparator Alexius Comnesus'u, Lamparon kalesinin babadan oğula geçen bir tımar olarak verilmesi husûsunda iknâ ettikten sonra Oşin, burayı onarmış ve onun halefleri burada Hetumlular sülâlesinin hâkimiyetini tesis etmiştir⁽⁴⁾.

Ermeniler'in orta Anadolu'ya göçürülmesiyle Rumlular ve Ermeniler arasındaki târihi nefret, kök salarak büyüdü ve taraflar arasında çatışmalara sebebiyet verdi. Bizans tarafından Kapadokya da ikâmete mecbur edilen II. Gagik, burada, köpeğinin adını "Armen" koymuş olan Bizans metropoliti Markuk'u öldürmüş ve Bizanslılar, bu hâdiseyi bahâne ederek Ermeniler'i tâkip ve tazyike başlamışlardır. Bu hâdiseler cereyan ederken Apıkarib, kızını II. Gagik'in en küçük oğlu David ile evlendirdi. Fakat David bir süre sonra Lampron kalesinde hapsedildi. II. Gagik, 1091 yılında oğlunun salıverilmesini görüşmek üzere Tarsus'a geldi. Dönüşünde Mandale oğulları, II. Gagik'i öldürdüler. Krallarının ölümünden dolayı zaafa düşen Ermeni ileri gelenleri, buradan çeşitli yerlere dağıldılar. Bunlardan biri de II. Gagik'in akrabası Rupen idi. II. Gagik'in ölüm haberini alan Rupen, bütün âile efrâdı ile berâber hareket edip Toroslara geçti ve Gormoloz denilen bir köye gidip orada yerleşti(1080). Kısa süre sonra ölen Rupen'in yerini oğlu Konstantin aldı. Konstantin, 1091'de Vahga kalesini ele geçirdi ve daha sonra başı boş kalan Ermeniler'den çok sayıda insan onun etrafında toplandı. Ermeniler, bu dağlık arâzide Bizans'ın elinde bulunan bâzı kaleleri de ele geçirdiler ve Kilikya'da Rupenliler sülâlesinin hâkim olduğu bir Ermeni prensliğinin temellerini attılar⁽⁵⁾. Bu Ermeni prensliğinin mevcûdiyeti devam ettirmeyi başarması,

(4) Urfalı Mateos, *Vekâyinâme (952-1136)* ve Papaz Grigor'un Zeyli (1131-1162), Türkçe terc. Hrnt D. Andreasyan, 2. baskı, Ankara 1987, s. XIX, (Ed. Dulaurier açıklaması); M. Chahin, *The Kingdom of Armenia*, London-New York-Sydney 1987, s. 276.; Edwards, a.g.e., s. 5.

(5) Mateos, a.g.e., s. 80, 156-158; Urfalı Vahram, *Kilikya Kralları Târihi*, Türkçe terc. Hrnt D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu'nda basılmamış nüsha, s. 4-5; Vahan M. Kurkjian, *A History of Armenia*, New York 1959, s. 213, 216; Edwards, a.g.e., s. 5.

Türkler'i Anadolu'dan çıkarıp atmak ve bu toprakları ele geçirmek amacıyla⁽⁶⁾ 1096 yılında başlatılan Haçlı seferleri ile yakından alakalıdır.

Haçlı ordusunda bulunan ve daha sonra Urfa Haçlı Kontluğunu kuracak olan I. Baudouin, Bizans zindanından kaçarak İznik'de haçlı ordusuna katılan "dönek ve sadâkatsiz⁽⁷⁾" olarak vasıflandırılan Bagrat adındaki bir Ermeniye maiyyetine alarak henüz tanımadığı Anadolu coğrafyası ve halkı hakkında malûmat edinmiş, ana haçlı ordusundan ayrılarak tâkip edeceği stratejiyi, verilen malûmat doğrultusunda tespit etmeye çalışmıştır. Nitekim Karadeniz Ereğlisi civârında Ermenilerin de yardımı ve kendilerine katılmasıyla daha da güçlenen ve Türkler'i mağlup eden haçlı ordusundaki I. Baudouin ve Tankred, Çukurova'yı kendilerine hâkimiyet bölgesi olarak seçmişler, burayı ele geçirmek için kendi aralarında (Tarsus'da) mücâdeleye girişmişlerdir⁽⁸⁾. Yapılan savaştan gâlip çıkan I. Baudouin Bagrat'ın tavsiyesi üzerine istikâmetini değiştirerek Kayseri'ye yönelmiştir. Gerek I. Baudouin, gerekse Tankred'in yanlarında bulunan az sayıdaki askerle ana haçlı ordusundan ayrılmaları, onların Ermeniler'in yardımına güveniyor olmalarındandır⁽⁹⁾.

Diğer taraftan haçlılar, Kilikya Ermeni prensi I.Konstantin'e, İznik'in Türklerden alınmasından sonra, bir mektup ile haçlı ordusunun Kilikya'ya doğru ilerlediği bildirilmiştir⁽¹⁰⁾. Nihâyet Torosların sarp eteklerine ulaşan haçlı ordusu, bu dağın dar geçitlerinden geçerek önce Anazarba'ya, oradan da Antakya önlerine ulaştı.

Anadolu'yu geçerek Yağısıyan idâresindeki Antakya önlerine ulaşan kalabalık haçlı ordusunun erzâkı bitmiş, açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Yiyecek yokluğu sebebiyle hastalıklar ve ölümler baş göstermeye başlamıştı. Güç hâldeki haçlıların Ermeniler'e mürâcaat edip yardım talep etmekten başka çâreleri bulunmuyordu. Esâsen Ermeniler de, Türk-

(5) Mateos, a.g.e., s. 80, 156-158; Urfalı Vahram, *Kilikya Kralları Târihi*, Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, *Türk Tarih Kurumu'nda basılmamış nüsha*, s. 4-5; Vahan M. Kurkjian, *A History of Armenia*, New York 1959, s. 213, 216; Edwards, a.g.e., s. 5.

(6) Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı, İstanbul 1995, s. 18. Haçlı seferlerinin amacıyla ilgili olarak geniş bilgi için bkz. Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri", *Tarih Dergisi* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını), İstanbul 1994, S. 35, s. 65-78.

(7) Albert von Achen, *Geschichte des ersten Kreuzzuges, I-II*, Almanca terc. H. Hefe, Jena 1923, s. 108; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Târihi (1098-1118)*, I, Ankara 1990, s. 4, not 17.

(8) Baudouin ile Tankred arasında cereyan eden mücâdeleler için bkz. Stevan Runciman, *Haçlı Seferleri Târihi, I*, Türkçe terc. Fikret İşıltan, 2. baskı, Ankara 1989, s. 153-154.

(9) Ter-Gregorian-İskenderian, *Die Kreuzfahrer und ihre Beziehungen zu den armenischen Nachbarfürsten bis zum Untergange der Grafschaft Edessa*, Weida 1915, s. 30.

(10) Mateos, a.g.e., s. 191.

ler'e ve müslümanlara karşı kendilerinin koruyucusu olarak gördükleri haçlılara her türlü yardıma hazır idiler. Nitekim Toros dağlarında bulunan Ermeniler'e haberciler gönderilerek yardım istenmesi üzerine Ermeni prensleri Konstantin, Tarsus hâkimi Bazuni ve Lampron hâkimi Oşin, haçlı ordusunun hemen hemen bütün ihtiyâcını karşılayacak miktarda yiyecek gönderdiler. Kilikya'da bulunanların dışında doğudaki Ermeniler, özellikle Karadağ manastırının râhipleri de onlara yiyecek göndermekten geri kalmadı⁽¹¹⁾.

Ermenileri'in getirdiği gıda maddeleri sâyesinde bu büyük tehlikeyi atlatan haçlılar, Antakya'yı kuşattı. Şehrin yardımına gelen Emir Kürboğa komutasındaki Türk ordusunu da mağlup ettikten sonra moralleri düzelmiş ve artık şehri ele geçireceklerinden emin hâle gelmişlerdir. Nitekim haçlılar, Zerrâd Firûz adlı bir Ermeni'nin yardımıyla şehri ele geçirmeyi başardılar. Şöyle ki, Kürboğa komutasındaki Türk ordusu henüz Antakya'ya ulaşmadan şehrin ileri gelen Ermenileri'nden biri olan Firûz, haçlılara haber gönderip, kendi irsî haklarının tanınması şartıyla şehri teslim edeceklerini bildirdi. O, haçlı kontu I.Bohemund'dan yeminli teminat aldıktan sonra geceleyin Antakya'nın kapısını açarak haçlı askerlerinin içeri girmesini sağladı. Şehre giren haçlı kuvvetleri müslümanlara karşı korkunç bir katliam icrâ ederken, kaçmayı yeğleyen kalenin Türk hâkimi Yağısıyan'ın, bir Ermeni çiftçi tarafından orakla kesilerek gövdesinden ayrılan başı, haçlılara getirildi⁽¹²⁾.

Yaptıkları gıda yardımı ve yol göstermelerle Antakya'nın ele geçirilmesinde önemli bir rol oynayan Ermeniler, böylelikle ilk haçlı seferinin kaderini tâyin eden taraf oldu. Nitekim Papa VIII.Gregor (1118-1121), "Hiçbir millet Ermeniler kadar kendi ihtiyârıyla haçlıların imdâdına koşmamıştır. Ermeniler haçlılara at, silah ve zahîre vermişlerdir⁽¹³⁾" diyerek, haçlıların ayakta kalabilmelerini Ermeniler'e borçlu olduğunu ifâde etmektedir. Bu yardımların karşılığı olarak haçlılar, Ermeni prensi Konstantin'e "Baron" ve "Markis" ünvanlarını verip kontluk rütbesine yükselterek mükâfatlandırdılar⁽¹⁴⁾. Alman İmparatoru VI. Heinrich ve Papa II. Celestin tarafından 1198'de II. Leon'a "kral"lık tâcı verilene kadar Ermeni prensleri bu ünvanları kullandılar.

Haçlılar Antakya'da yerleştikten sonra yayılarak yeni ele geçirdikleri

(11) Mateos, a.g.e., s. 191-193.

(12) Mateos, a.g.e., s. 196-197; Süryânî Keşiş Mihail Vekâyinâmesi, Türkçe terc. Hrant D. Andreevyan, II, Türk Tarih Kurumu'nda basılmamış nüsha, s. 45; İbnü'l-Kalanisi, Zeyl Tarih Dimaşk, neşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908, s. 136.

(13) Jacques de Morgan, *Histoire du Peuple Armenian*, Paris 1919, s. 168.

(14) Morgan, a.g.e., 169.

yerlerdeki hâkimiyetlerini pekiştirme gayreti içerisine girdiler. Onların bu hareketleri şüphesiz Ermeniler'i zarâra uğrattıyordu. Ermeniler, haçlıların saldırıları karşısında, kurtarıcı olarak gördükleri insanlara karşı besledikleri sempatiyi kaybetmeye başladılar. Nitekim 1098 yılında haçlıları yardıma çağırıp şehri onlara teslim eden Artah ahâlisi 1104 yılına gelindiğinde haçlıların baskısından ve giderek artan zulümlerinden kurtulmak için şehri müslümanlara (Trablüşşam hâkimi Ammar'a) teslim ettiler⁽¹⁵⁾.

Diğer taraftan I. Haçlı seferi neticesinde Türkiye Selçuklularının zafâ uğramasından istifâde ederek ovalara inip Çukurova bölgesine yerleşmek isteyen Ermeni Prensi I. Toros, 1104'te Antakya'da hâkimiyeti ele alan haçlı kontu Tankred'in, 1107'de Bizans'ın vâlisi ve bir Ermeni soylusu olan Aspietes'in hüküm sürdüğü Adana ve Tarsus'u ele geçirmesine engel olamadı⁽¹⁶⁾.

Kendi gücünün zayıflığının farkında olan I. Toros, haçlı prenslikleriyle dostâne münâsebetler kurmak istiyor, haçlılara karşı ihtiyatlı bir politika tâkip ediyordu. Bu yüzden haçlıların müslümanlara karşı mücâdelede savaşmak üzere yaptıkları yardım çağrılarını cevapsız bırakmıyordu. Buna rağmen, Ermeniler'e karşı düşmanca bir tavır sergileyen haçlılar, 1130 yılında Çukurova'ya girdi. 1129 yılında Kilikya Ermeni prensi olan I. Leon, Antakya hâkimi II. Bohemund'un bu saldırısını Dânişmendli Emir Gâzi'nin yardımıyla atlatabildi. 1130 şubatında Kilikya'ya giren ve Ceyhan nehri boyunca ilerlemeye başlayan Antakya hâkimi II. Bohemund'un bu hareketinden endişeye düşen, I. Leon Dânişmendli Emir Gâzi'yi yardıma çağırdı. Ermeni Prensi'nin yardım isteğine olumlu cevap veren Emir Gâzi, hemen harekete geçip, Misis'in kuzeyindeki vâdide ilerlemekte olan II. Bohemund'u baskına uğrattı. İlk vuruşmada II. Bohemund'un öldürülmesi üzerine haçlı birliği bozuldu ve askerler geri kaçmaya başladı. Ancak I. Leon geçitleri tutmuş olduğundan kaçanların pek azı ölümden kurtulabildi⁽¹⁷⁾. Yapılan bu savaş, Kilikya Ermenileri ile haçlılar arasındaki ilk mühim mücâdeleyi teşkil eder.

1135 yılında I. Leon'un Servendikar kalesini ele geçirmesi üzerine, Zengî'ye karşı sefer düzenlemek düşüncesinde olan II. Bohemund'un ha-

(15) İbnü'l-Adîm, *Zubdat al-Haleb fi Târih Haleb*, II, neşr. Sami el-Dahhan, Dımaşk 1954, s. 131; İbnü'l-Kalanisi, *Zeyl*, s. 141.

(16) Anna Comnena, *The Alexiad*, İngilizce terc. Elizabeth A. S. Dawas, London 1967, s.302-303.

(17) Abû'l-Farac Târihi, İngilizceden terc. Ömer Rıza Doğrul, II, 2. baskı, Ankara 1987, s. 362-303. Anonim Süryânî Vekâyinâmesi (Anonymous Chronicle), İngilizce tercümesiyle neşr. A. S. Tritton, "The First and Second Crusades from an Anonymous Syriac Chronicle", *Journal of the Royal Asiatic Society*, Londra 1933 (January) s. 99; Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Târihi (1118-1146)*, Ankara 1987, s. 92.

lefi Raymond, bu düşüncesini gerçekleştirmeden önce Kilikya Ermenilerine karşı bir sefer düzenleyip gerisini emniyete almaya karar verdi. Ancak 1136 yılında yapılan savaşı I. Leon kazandı. I. Leon, kazandığı zaferden sonra, Maraş kontu Baudouin tarafından yapılan, Raymond'u ziyâret edip onunla konuşma teklifini kabul ederek Raymond'un yanına gitti. Fakat Raymond tarafından tutuklandı ve bir kaleye hapsedildi. I. Leon, Misis ve Anazarba şehirlerini Antakya kontuna verme, fidye olarak 60.000 dinar ödeme ve rehîn olarak da bir oğlunu gönderme şartlarını kabul ettikten sonra serbest bırakıldı.

I. Leon hapis hayâtından kurtulduktan sonraki ilk işi, Raymond'a terketmek zorunda kaldığı şehirleri geri almak oldu. Haçlılar, I. Leon'u mağlup edemeyince, daha önce rehîn olarak almış oldukları I. Leon'un oğlunu geri göndermeye mecbur oldular⁽¹⁸⁾.

İmparator II. Ioannes Komnenos, 1137-38'de Kilikya üzerine yaptığı seferin sonunda, Ermeni prensi I. Leon'u âilesiyle birlikte İstanbul'a götürmüş, Çukurova'daki Ermeni kalelerine Bizans garnizonlarını yerleştirmişti. I. Leon'un oğlu II. Toros, 1145'de İstanbul'dan kaçarak Kilikya'ya geldikten sonra kısa sürede burada yaşayan Ermenileri etrafına toplamayı başardı⁽¹⁹⁾. II. Haçlı seferi düzenlendiği yıllarda (1147-48) II. Toros, Ermeni hâkimiyetini bir kez daha Çukurova'ya yaydı ve yine Bizans'ın ele geçirmiş olduğu şehir ve kalelere saldırıya devam etti.

Antakya haçlı kontluğu ile çoğu zaman siyâsî mücâdele hâlinde bulunan Kilikya Ermeni prensliği, II. Leon zamanında Antakya üzerinde hâkimiyet kurmayı başardı. Kilikya Ermeni prensliği, 1189'da Selâhaddin Eyyûbî'nin Kudüs'ü fethi üzerine düzenlenen III. Haçlı seferi arefesinde, artık Ortadoğu'daki önemli hristiyan güçlerinden biri olmuştu. Papa III. Clement'ten Ermeni prensi II. Leon'a ve Ermeni katolikosu IV. Gregory Dgha'ya gönderilen mektuplar bunun açık bir göstergesidir⁽²⁰⁾.

Antakya haçlı kontluğunu kendine tâbi kılan II. Leon, kendisine krallık tâcı verilmesi için teşebbüste bulunarak, krâliyet tâcındaki hakları

(18) Simpat Vekâyinâmesi (951-1334), Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, Türk Tarih Kurumu'nda basılmamış nüsha, s. 52-53; Mateos, a.g.e., s. 259, n. 102 (Çamiçyan'ın Ermenistan Tarihi, III, s. 50-51'den naklen); Stevan Runciman, Haçlı Seferleri Tarihi II, Türkçe terc. Fikret İşıltan, Ankara 1987, s. 165.

(19) Kilikya Ermeni Krallığı-Bizans Münasebetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Ersan, Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir 1995, s. 68-86.

(20) Sirarpie Der Nersessian, "The Kingdom of Cilician Armenia", A. History of the Cmsades, II, Ed. Kenneth M. Setton, 2. baskı, Madison-Milwacke-London 1969, s. 645.

için hristiyanlık bünyesinde zamânın en güçlü iki lideri olan Papa III. Célestin'e ve Alman imparatoru VI. Heinrich'e elçiler gönderdi. II. Leon'un isteği, doğu hristiyanlığı için Roma'nın şimdiki kadar akâmete uğramış gayretlerinden sonra ortaya çıkan bir ümit ışığı idi. Diğer taraftan, bütün Akdeniz dünyâsını hâkimiyeti altına almak, kutsal ülkede Alman nüfûzunu tesis edip, Germenler'in doğu siyâsetini hayâta geçirmek isteyen imparator VI. Heinrich için, II. Leon'un krallık tâbi talebi bulunmaz bir fırsattı. Kudüs yolu üzerinde imparatorluğa tâbi bir krallık, doğu hristiyanları ile Germen imparatorluğu arasında bir köprü vazîfesi görecek ve doğu siyâsetinin uygulanması safhasında kolaylıklar sağlayacaktı. Bütün bunlardan dolayı VI. Heinrich, yüksek hâkimiyetinin tanınması şartıyla Kanzler (vâli) Konrad von Hildesheim ve Mainz başpiskoposu Konrad von Wittelsbach'ı, II. Leon'un tac giyme merâsiminde bulunması için Tarsus'a gönderdi. II. Leon, 6 Ocak 1198 yılında Tarsus'da törenle tac giydi⁽²¹⁾. Papa da II. Leon'a bir elçilik heyeti gönderdi.

II. Leon, 1194 yılında kızı Alis'i Antakya hâkimi III. Bohemund'un oğlu Raymond ile evlendirdi. Bu izdivâcın şartlarına göre, onların erkek çocuğu olduğu takdirde II. Leon'un vârisi olacak, Raymond da, babasının ölümünden sonra Antakya hâkimi olacaktı. Yapılan antlaşma yazı ile de tesbit edildi. Ancak Raymond'un 1197'deki ânî ölümü üzerine verâset mes'alesi yüzünden, taraflar arasında anlaşmazlık oldu ve mücâdele tekrar başladı. Verâset mücâdelesini, 1216'da Antakya'yı ele geçiren II. Leon kazandı. Şehrin ileri gelenlerini büyük mükâfatlar vaad ederek elde eden II. Leon, Antakya'nın kapılarının Ermeni askerlerine açılmasını sağladı⁽²²⁾.

Erkek çocuğu olmayan II. Leon'un, 1219'da ölümünü müteâkip Antakya prensliği ile yaşanan taht kavgalarından sonra hâkimiyet, Kilikya'da yaşayan diğer Ermeni sülâlesi Hetumlular'a geçti (1226). Bu dönemde Ermeniler daha ziyâde Kıbrıs'daki haçlı krallığı ile münâsebette bulunmuştur.

II. Rükneddin Süleymanşah (1196-1204) zamânında Türkiye Selçuklularına ve 1243 yılından sonra da Köseadağ'da Türkiye Selçuklularını mağlup eden Moğollara tâbi olan Kilikya Ermeni krallığı, Moğolların hristiyanlara olan teveccühünden cesâretlenerek, doğu hristiyanlığının kurtuluşunu bir haçlı-Moğol ittifâkında gördü. Ermeni kralı I. Hetum, bu yolda gerek Papalık, gerekse haçlı prenslikleri nezdinde sonuç vermeyen

(21) Mehlika Aktok Kaşgarlı, *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi*, Ankara 1990, s. 56-59.

(22) Veraset meselesi hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Ersan, a.g.e., s. 107-110.

teşebbüslerde bulundu.

Moğolların Ayn-ı Calut'da mağlup olmasından sonra Kilikya Ermenilerinin tâlihi değişti. Memlûkler, doğu Akdeniz sâhillerinde bulunan haçlı kontluklarını etkisiz hâle getirdi. Antakya haçlı prensliğini de ortadan kaldırdı (1268). Moğol gücünün Ortadoğu'da zayıflamasından sonra Memlûkler'e tâbi duruma gelen Kilikya Ermeni krallığı, yine bu devlet tarafından 1375'de ortadan kaldırıldı.

Netîce olarak haçlıları tamâmen dînî duygulardan dolayı destekleyen ve onlara başlangıçta her türlü yardımı yapan Ermeniler, hem haçlı seferlerinin başlamadan bitmesini önlemişler, hem de kurdukları prensliğin varlığını devam ettirebilmişlerdir. Ancak haçlıların Antakya, Urfa ve Kûdüs'de kontluklar kurup birer siyâsî teşekkül olarak ortaya çıkması ve Ermenilerin yaşadığı sâhalarda yayılma ve hâkimiyet alanlarını genişletme çabaları içerisine girmeleri, tarafları karşı karşıya getirmiş, hristiyan kontluk ve krallıkların müslümanlara karşı birlikte hareketine engel olan sebeplerden biridir.